

EN HOLLÄNSDK BESTSELLERSUCCES I (EFTER)KRIGSTIDENS DANMARK

Ulrik Lehrmann
Institut for Kulturvidenskaber, Syddansk Universitet Odense
lehrmann@sdu.dk

Abstract

Bestsellers play a pivotal role in the literary exchange between Scandinavia and the rest of Europe. During the 1940s and 1950s, the Dutch author Hans Martin (1886-1964) had huge success in Scandinavia. While his novels were little reviewed and officially the public library system was very reluctant to stock his novels, for two decades they were among the most bought and read novels in Denmark. Martin depicts a European jet set (business figures, artists) during the first half of the twentieth century and the difficulties of balancing family traditions, individual creative urge, career and love. By focusing on individualization and globalization, Martin's novels can to a certain extent be considered as a modernizing corrective to contemporary Danish popular literature (Morten Korch). Despite attempts to relaunch Martin's novel in paperback editions and book series in the 1970s, his books have been forgotten, probably replaced by other forms of popular media; for example, international TV series such as *Dynasty* and *Dollars*.

Keywords

Bestseller, Hans Martin, sociology of literature, reading culture, book history

"Bestseller er for Alvor ved at blive et uartig Ord, en Smædeglose af den Slags, Litteraturanmeldere betjener sig af, naar de vil betage Romanlæsere Appetitten til Populærlitteratur af tvivlsom Karat" (*Det danske Bogmarked* 1948, 15). Sådan skrev i 1948 den daværende medarbejder ved brancheorganet *Det danske Bogmarked* og senere litteraturkritiker på *Politiken*, Ole Storm (1918-88). Efter krigen var bestseller et varmt begreb, som blev flittigt diskuteret i bogsæsonen 1947-48 og de følgende år – og i vid udstrækning forbundet med underlødighed og økonomisk spekulation fra forlagernes side. I 1952 besværede redaktøren Orla Lundbo (1909-86) sig således over bestsellerens døgnflueagtige eksistens:

Hvad der er Aarsag til Bestsellerens tvivlsomme Rygte, er dens raketagtige Livsførelse, dens stejle Salgskurve og ligesaa bratte Nedslagskurs samt den ofte lidt ubehagelige Odeur, den efterlader sig, naar man vil gaa Bestanddelene efter i Enkeltheder, hvis man da ikke blot stilles overfor den komplette Tomhed" (*Bog-Anmelderen* 1952, 62).

I et internationalt perspektiv havde bestsellerlisterne imidlertid halvtreds år på bagen på dette tidspunkt, men ordet "bestseller" synes først at vinde indpas i det danske sprog i 30'erne,¹ hvor også *Berlingske Tidende* forsøgte sig med en bestsellerliste, og årbogen *Hvem Hvad Hvor* 1940 samt tiårsudgaven *Hvem Hvad Hvor* 1934-43 indeholdt lister over danske bestsellere (Munch-Petersen, 1979). I Sverige havde man allerede fra 1935-48 en bestsellerliste, der blev offentliggjort i *Svenska Dagbladet*, og som blev genoptaget i begyndelsen af 50'erne.²

Bestsellerlitteraturen var en del af den udvidelse af bogmarkedet, der fandt sted i efterkrigsårene i takt med forøgelsen af befolkningens forbrugsmuligheder. Til trods for papirmangel og dyre papirpriser, hvilket man kompenserede for ved dårlig papirkvalitet, var omfanget af udgivne skønlitterære titler i 50'erne præget af ekspansion. Allerede i 1949 i Danmark var der målt i antallet af udgivne skønlitterære titler tale om næsten en fordobling af antallet af udgivet skønlitteratur i forhold til 1936-38, mens væksten i skønlitterære udgivelser var lidt mindre i Norge og Sverige (*Svensk Bokhandelstidning* 45, 1951, 306-308).

Den i dag totalt ukendte hollandske forfatter Hans Martin (1886-1964) var i 1940'erne og 50'erne den ubetinget mest solgte og formentligt også mest læste forfatter i Danmark. "En rigtig *Hans Martin*" buldrede reklametrommen og anslog dermed forfatternavnets brandværdi.³ 1950-55 havde han fem forskellige romaner i top-5 på den danske bestsellerlistes årsliste (jf. Skema 1). Forfatterskabets store udbredelse fremgår også af, at en stor københavnsk læsekreds ved medlemsafstemninger i 1950-1954 kårede det pågældende års Hans Martin-roman som den mest foretrukne læsning, ligesom hans forfatterskab var blandt de meget læste blandt unge mennesker i 1946 og voksne i 1966.⁴ Så sent som 1962 var en roman af Hans Martin, *Løvfaldstid*, fortsat at finde på *Politikens* bestsellerliste.⁵

¹ Jf. *Ordbog over det danske sprog*. Supplement I. 1992:1239. Under titlen "Hvordan bliver en Bog 'Best-seller'?" bringer brancheorganet *Dansk Boghandlertidende* i 1939 en fyldig omtale af en amerikansk bog om bestsellerfænomenet.

² Jf. "Om bestseller-lister", *Det danske Bogmarked* 1949:430-431 (artiklen er oversat fra *Svensk Bokhandelstidning*). 1952-56 optrykker branchemagasinet *Svensk bokhandel* bestsellerlisten "Vad Sverige läser" fra *Svenska Dagbladet*. Bemærkelsesværdigt i denne sammenhæng er, at Hans Martin ikke optræder på den svenske bestsellerliste, og at der i øvrigt er meget begrænset sammenfald mellem de danske og svenske lister. Forskellen kan skyldes, at den svenske liste synes at bygge på et relativt lille udvalg af kvalitetsboghandler.

³ Jf. annoncer i *Politiken* 10.09.1952; *Ekstra Bladet* 15.09.1954.

⁴ *Bog-Anmelderen* 1950, 4 (Bog-jul); 1951, 171; 1952, 183; 1953, 183; 1954, 178. Ungdomskommissionen 1951, 185-189; Elberling og Bruhns, 1967, 40-41.

⁵ Jf. *Politiken* 06.10.1962. Listen "De mest solgte nye bøger" var opdelt i syv kategorier og byggede på "rapporter fra boghandlere over hele landet". Det mere præcise omfang heraf oplyses ikke.

SKEMA 1. BESTSELLERLITTERATUR I DANMARK 1950-1955

	1950	1951	1952	1953	1954	1955
1.	Martin A. Han-sen: <i>Løgneren</i> [34]	Finn Søbørg: <i>Sådan er der så meget</i> [70]	Selinko: <i>Desirée</i> [58]	John Steinbeck: <i>Øst for paradís</i> [66]	Cronin: <i>Hinsi-des retfærdig-heden</i> [40]	John Steinbeck: <i>En dejlig torsdag</i> [33]
2.	Hans Martin: <i>Den store dårskab</i> [33]	Clausen og Lundberg: <i>Spis, drik og vær slank</i> [63]	Monsarrat: <i>Havet sletter alle spor</i> [40]	Guareschi: <i>Don Camillos lille verden</i> [55]	Hans Martin: <i>Marga</i> [38]	Hemingway: <i>Sov sødt, mine herrer</i> [32]
3.	Clausen og Lundberg: <i>Spis, drik og vær slank</i> [28]	Hans Martin: <i>Brænding</i> [48]	Erik Aalbæk Jensen: <i>Dæmningen</i> [33]	Selinko: <i>Desirée</i> [37]	Remarque: <i>Først ellske – siden dø</i> [36]	Russel: <i>Hagekorsets svøbe</i> [27]
4.	Morten Korch: <i>Fløjtespilleren</i> [19]	Jacob Paludan: <i>Retur til barn-dommen</i> [31]	Hans Martin: <i>Højt spil</i> [30]	Hans Martin: <i>Den evige længsel</i> [30]	Monsarrat: <i>Skibet, der døde af skam</i> [33]	Linna: <i>Den ukendte soldat</i> [26]
5.	Johanne Korch: <i>Drømmen om lykken</i> [16]	James Jones: <i>Herfra – til evigheden</i> [23]	Finn Søbørg: <i>Her går det godt</i> [27]	Sally Salminen: <i>Prins Efflam</i> [29]	Morten Korch: <i>Lykkeblomsten</i> [25]	Kirst: <i>08/15</i> [22]

(Kilde: *Boganmelderen* 1950-1955)

Grunden til forfatterskabets popularitet blev lagt allerede i 1939-40 med romanerne *Tidevand* (1939) og *Frigjort* (1940), der i dansk forlagshistorie betragtes som to af de største bestsellere.⁶ Tom Kristensen anmeldte *Frigjort* positivt, men ellers var den sparsomme omtale af forfatterskabet overvejende negativ (Kristensen, 1940). Sven Møller Kristensen karakteriserede endog Martin som "ondartet" (Kristensen, 1952). I 1954 var de to romaner trykt i henholdsvis 105.000 og 100.000 eksemplarer, mens romanerne *Den store dårskab* (1950), *Brænding* (1951), *Højt spil* (1952) og *Den evige længsel* (1953) var trykt i oplag på henholdsvis 45.000, 40.000 og 30.000 eksemplarer. *Den store dårskabs* oplagsvækst var i 1950 opnået inden for få måneder fra september til december.⁷ Til sammenligning tjener, at Morten Korchs roman *De røde Heste* (1943) i 1950, hvor den også blev filmatiseret, rundede et samlet oplag på 100.000 eksemplarer, hvilket i bogbranchen på daværende tidspunkt blev vurderet til at være "dansk bogrekord" (*Det danske Bogmarked* 22.04.1950, 301-303). Ved paperbackudgivelsen af Martins forfatterskab i 70'erne var det trykt i i alt 450.000, hvilket overstiger de hollandske oplagstal.⁸

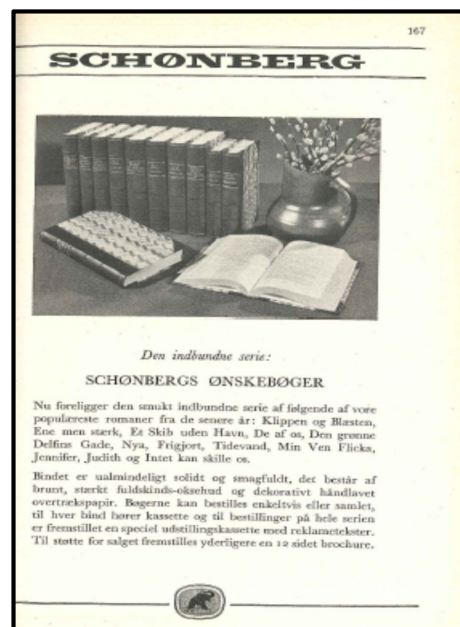
Når man betragter den samlede bestsellerliste 1950-55 er det iøjnefaldende, hvor stærkt den oversatte litteratur stod i forhold til den originalt dansksprogede litteratur. Mødet med bestsellerlisternes talmajestæt er unægtelig noget af en brat opvågning til virkeligheden i forhold til den traditionelle

⁶ *Den gamle elefant 1857-1982*. Kbh. 1982, 8.

⁷ *Det danske Bogmarked* 6. januar 1951, 1. Væksten i trykte eksemplarer påkalder sig ekstra opmærksomhed, fordi romanen ifølge *Dansk Kronik Index* næsten ikke har været anmeldt i førende aviser. Et forhold, der stort set gælder for alle Martins romaner. Endvidere er det først i 1950'erne, at Det Schønbergske Forlag promoverer Hans Martin over for boghandlerne ved hjælp af annoncer i fagpressen. Ved Martins gennembrud i 1939 og 1940 findes der således ingen annoncer i *Dansk Boghandlertidende*. Det er derfor næsten udelukkende via læsernes anbefalinger og fra 1950'erne forlagets annoncering til boghandlerne, at kendskabet til Martins forfatterskab er blevet udbredt.

⁸ *Den gamle elefant 1857-1982*. Kbh. 1982, 8.

litteraturhistorisk skrivnings stilisering af 1950'erne med forfattere omkring tidsskriftet *Heretica* i den ene ende og det modernistiske gennembrud med Klaus Rifbjerg og Villy Sørensen som redaktører af tidsskriftet *Vindrosen* i den anden (jf. f.eks. Mortensen og Schack, 2006 og 2007). Gennem hele 1900-tallet blev den originale danske skønlitteratur udsat for et stadigt større pres af oversættelseslitteratur. Ikke mindst bestsellerlitteraturen er et centralt forum for kulturudveksling mellem de skandinaviske lande og det øvrige Europa, men har mindst siden midten af 1900-tallet især båret præg af en engelsksproget kulturel homogenisering. En proces, der er blevet yderligere forstærket af, at bestsellerlitteraturen ofte går hånd i hånd med filmindustrien. Hvor forholdet mellem original dansk litteratur og oversættelseslitteratur i begyndelsen af 1900-tallet var nogenlunde jævnbyrdigt, var dansk litteratur midtvejs i århundredet lettere presset med 2/5 dansk litteratur og 3/5 oversættelseslitteratur af de samlede udgivelser af romaner og fortællinger. Ved årtusindeskiftet er balancen forskubbet yderligere, så omfanget af originale danske romaner og fortællinger kun udgør 1/4 af de samlede udgivelser (Munch-Petersen, 1978, 976-977; DBC bogstatistik, 2000-2004). Hans Martins forfatterskab falder i 1950'erne ind under de 8-9 pct. oversat litteratur, der ikke kommer fra de skandinaviske eller de centrale europæiske lande (England, Tyskland, Frankrig). I betragtning af at Hans Martin kommer fra et relativt lille sprogområde, og hans forfatterskab ikke i forvejen var et internationalt kendt forfatterskab – og heller ikke blev det – er det derfor lidt af et mysterium, hvorfor lige netop hans forfatterskab blev så udbredt i Skandinavien, og især i Danmark.

Hans Martin som dansk bestsellerlitteratur i 40'erne og 50'erne

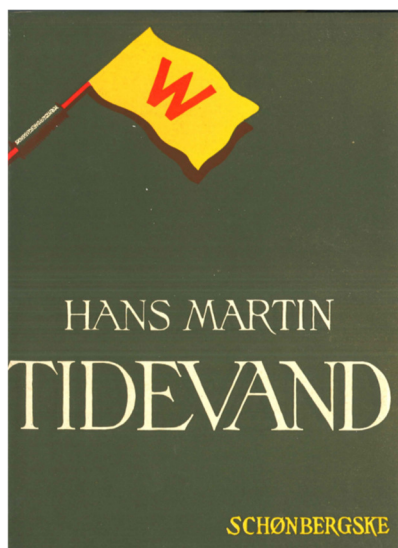
Hans Martin var noget så sjældent som en forfatter med erfaringer fra et arbejde som topleder i erhvervslivet, og først efter at have passeret de 50 år fik han uden for Holland succes med sine romaner. Han debuterede ganske vist allerede i 1908 og publicerede romaner med lange mellemrum. I Holland opnåede han i 1913 en oplagsmæssig succes med, hvad han selv betegner som "min fuldkomne fjollede Bog" (Martin, 1940, 11), *Malle Gevallen*, der som den eneste af hans romaner blev filmatiseret i 1934. Hans gennembrudsromaner i Skandinavien blev først skrevet i slutningen af 1930'erne, og hans mest produktive år er 1950-60, dvs. da han var i 60'erne. Gennembrudsromanerne blev skrevet under rekonvalescens efter stressanfald ("nervøst Sammenbrud" (ibid., 6)). Hans far var den tyskfødte, men fra 1877 i Holland bosiddende professor i geologi ved Leiden Universitet, Karl Martin. Modsat begge sine brødre, der fik en akademisk uddannelse og blev museumsdirektører, havde Martin en mere eventyrlig karriere inden for journalistik og flyvning. I det nystartede hollandske luftfartsselskab KLM (Koninklijke Luchtvaart Maatschappij) var han fra 1921 sekretær, derpå i 1928 organisator af flyforbindelse mellem Amsterdam og Batavia (Jakarta) og fra 1934 chef for Amsterdam-Batavia ruten; 1938 blev han vicepræsident i KLM og fra 1940-49 direktør. Inden KLM havde han bl.a. været journalist for hollandske aviser (*Nieuwe Courant*, *Nieuwe Rotterdamsche Courant*) i Italien og krigskorrespondent

i Albanien under 1. verdenskrig. Hans journalistiske gennembrud var dækningen af jordskælvet i Messina 1908, hvor henved 72.000 mennesker omkom.

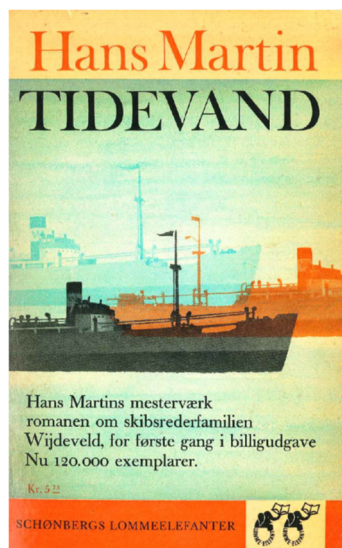
Hans Martins forlægger i Danmark var Det schönbergske Forlag, som ligesom hans norske og svenske forlæggere, Cappelen og Wahlström & Widstrand, var respekterede forlag med rødder i de respektive landes forlagsbranche i 1800-tallet. I lanceringen af Martins romaner i 50'erne var hans navns brand- eller serie-værdi som allerede nævnt et genkommende annoncekneb. Hertil kom en gentagen brug af romanernes oplagstal som kvalitetsstempel, hvilket er typisk for promovning af bestsellerlitteratur (jf. Miller 2000). Det Schönbergske Forlag sørgede endvidere for gennem flittig annoncering i brancheorganet *Det danske Bogmarked* at fange boghandlernes opmærksomhed, ligesom der i forbindelse med udgivelsen af romanen *Brænding* (1951), der er en fortsættelse af *Tidevand*, blev udarbejdet store fotoplancher til de større boghandler, så disse effektivt kunne lede kundernes opmærksomhed hen mod Hans Martins roman. Endelig bidrog Det Schönbergske Forlag til at forlene Martins forfatterskab med en vis kulturel status, i og med romanerne *Tidevand* og *Frigjort* i 1949 blev indlemmet i forlagets serie af "Ønskebøger". Der var i tiden kort før billigbogens indtog i 1950'erne tale om pænt indbundne populærromaner, der ud over underholdningsværdien også kunne give ejerens bolig et skær af et respektabelt hjem med bøger.

Fra 1950'erne til 70'erne forandres lanceringen imidlertid voldsomt, hvilket formentlig også afspejler forfatterskabets almene omdømme. Forandringsprocessen kan aflæses i romanernes layout. Gennembrudsromanen *Tidevand* lanceres i 1939 med en forside, hvor det centrale motiv er en enkel tegning af rederiets flag. Forbindelsen til skibsfart er fastholdt i den første billigbogsudgave fra 1961 med fotografier af moderne transportskibe og havbaggrund. Tillige anføres på forsiden: "romanen om skibsrederfamilien", hvilket ligger i forlængelse af forlagets reklamemateriale fra 1939, hvor romanen lanceres som "Aarets store hyggelige Familiebog" (*Berlingske Tidende* 03.10.1939). I udgaven fra 1970'erne er forbindelsen til erhverv skåret over og erstattet af en tegning i ugebladsstil med fokus på relationerne mellem en ældre herre (faderen) og to yngre personer (hans børn).⁹ I denne trivialisering af romanernes layout og nedskrivning af romanernes kulturelle statusværdi ligger givetvis også en ændret kønsappel. De tidlige udgaver rummer via den nøgterne og saglige æstetik samt skibsfartsuniverset et maskulint touch, mens den sene udgave utvetydigt henvender sig til kvindelige romance- og ugebladslæsere.

⁹ Lignende forskydninger mht. layout kan påvises for *Frigjort* og for relanceringen af forfatterskabet i Norge i 1970'erne som en romanbladsagtig bogserie. De hollandske udgivelser gennemløber stort set den samme forskydning.

1939 (Peter Holm)

1961 (Verner Larsen)

1970'erne (?)

Arbejdsmoral og moralske tømmere

I de fleste af Martins romaner er der mindst to handlingsspor, som udgøres af skildringer af konflikter i forhold til henholdsvis erhvervsliv og seksualitet/kærlighed. Især erhvervslivssporet er det værd at være opmærksom på, fordi hovedpersonernes projekter inden for handel, byggeri og produktion vies en del opmærksomhed. Erhvervshandlingerne er overraskende konkrete og drejer sig f.eks. om at sælge køleskabe i Indien og Indonesien i 1910'erne, at etablere bilværksteder og større boligbyggerier i Rio i mellem- og efterkrigstiden, etablering og fortløbende udbygning af et cement- og havneanlægsfirma i Middelhavslandene i 20'erne og 30'erne, rederivirksomhed i Holland i mellemkrigstiden. I disse erhvervsskildringer betones de respektive mænds evne til at skabe sig selv og deres virksomhed fra grunden af. Erhvervsmændene besidder en maskulin uafhængighedstrang, stærk arbejdsmoral og en udtømmelig skaberkraft (eks. *Frigjort* og *Højt Spil*), der også kan tage form af kunstnerskikkelser (trilogien *Marga*, *Den evige længsel*, *Den fjerne vej*). Det er nok for meget at tale om en erhvervslivsgenre inden for populærromanerne, men en af grundene til forfatterskabets store oplagstal kan være, at de mandlige erhvervsledere som hovedpersoner også appellerer til et mandligt læsepublikum, der ellers traditionelt betragtes som ikke særligt ivrige fiktionslæsere.¹⁰

Romanernes personer og handlingsunivers udgøres af en social og kulturel hollandsk elite, der har det meste af verden som råderum: europæiske hovedstæder og fjerne lande som Indien, Indonesien og Brasilien, hvilket forlener romanerne med et eksotisk skær og et moderne globalt udblik. Tidsmæssigt er romanernes handling, der ofte udspilles over 30-40 år, henlagt til første halvdel af 1900-tallet med de økonomiske tilstande før, under og efter 1. verdenskrig, depressionen og fascismen i 1930'erne samt 2.verdenskrig som tilbagevendende referencer.

¹⁰ Ifølge *Den danske Ungdom* (1951) læser nogenlunde lige mange mandlige og kvindelige læsere Martins romaner i 1946.

Genremæssigt udgør romanerne noget af en rodebutik med slægts-, udviklings- og kærlighedsromanen som grundform, hvori der undertiden tillige findes elementer af spændingsroman og rejsefortælling. Hertil kommer, at visse af romanerne er forbundet i serier. Slægtshistorien i *Tidevand* videreføres i *Brænding*, og romanerne *Marga*, *Den evige længsel* og *Den fjerne vej* belyser kærlighedsrelationer mellem en mand og to kvinder fra hver persons vinkel og rummer samtidig et flergenerationsforløb. Netop den genremæssige spredning og serieaspektet er typisk for bestsellerromaner, der i kraft heraf rummer en bred læserappel og indbyder til læserloyalitet (jf. Handesten, 2014; Bergman, 2013).

Adskillige af Martins romaner er tilrettelagt som moralske udviklingsfortællinger om hollandske iværksættere, som læserne følger gennem det meste af et livsforløb, og ad den vej skildres, hvordan de respektive hovedpersoner i det ydre skaber sig en stor erhvervskarriere, men ofte sætter deres indre (deres sande jeg) over styr undervejs. "I virkeligheden er jeg allerede død", skriver hovedpersonen Francois i *Den store dårskab* (1950), fordi hans liv har været styret af "pengebegær, forfængelighed" (s. 18). Først mod romanernes slutning erkender de, at deres liv har bragt dem på vildveje, hvorved de er blevet ude af stand til eller i det mindste har vanskeligt ved at fastholde personlige relationer, herunder kærlighedsforhold – "ikke i stand til at føle nogen dyb hengivenhed for et andet menneske: han vender sig ikke til andre, kun til sig selv" (ibid, s. 148).

Længselsfuld melankoli og "let" sex

Selv om erhvervseventyrene udgør den ydre handlingsramme, appellerer romanerne nedenunder og undervejs til de afsluttende moralske erkendelser til andre læsepositioner. Virksomhedsentreprenørerne er vævet ind i ofte fejlslagne kærlighedshistorier med hang til sentimentalisme og af og til et stænk af suspense/action i form af kriminalitet, krigsskildringer og naturkatastrofer. Kærlighedsforholdene fremstår ofte som på en gang ekstatiske for en stund og kuldslåede i det lange løb, hvilket afføder megen længselsfuld melankoli. Hovedpersonerne erkender nok deres egne fejltrin, men oplever også, at deres stærke individuelle projekt- og arbejdsengagement – hvad enten det drejer sig om betonfirmaer eller kunstnerisk kreativitet – stækkes i faste forhold. De færreste ægteskaber i Martins romaner er entydigt lykkelige, hvorimod der er flere eksempler på, at hovedpersonerne dyrker langvarige og fortrolige forhold til prostituerede (den vise Fernande i *Frigjort*), escortpiger (Sheila i *Frigjort*), luksusludere (Anita i *Højt spil*), velskabt indfødt brasiliansk tjenestepige, der står til rådighed døgnet rundt (Consuela i *Højt spil*). I *Den store dårskab* dyrker Francois både før, under og efter sine ægteskaber sex med bl.a. hollandske Jeanne, den parisiske syerske Renée, franske Jacqueline, italienske Elvira.

Det kan være svært for en nutidig læser at vurdere, om disse skildringer af uproblematiske ikke-ægteskabelige seksuelle forhold af en datidig læser også kan have været oplevet som lidt frivolt, måske "frækt". Om der ligefrem skulle ligge en pirringsværdi heri for det mandlige husarblik? En sådan mandlig læserappel kan i givet fald genfindes i de romaner, hvor længslen efter ukendte kontinenter vækkes af skildringerne af det farverige liv i Indien, Indonesien, Brasilien og Middelhavslandene, og som yderligere forstærkes i indlagte dramatiske spændingsplot med falskspillere, tyverier, fængselsophold, illegal flugt og krigsdeltagelse. I et

hollandsk perspektiv er der formentlig tydelige koloniale referencer i disse skildringer, hvorimod en dansk læser nok mere har fokuseret på det eventyrligt eksotiske.

At skrive som en drejebog til en tv-soap

Min præsentation af amplituden i Hans Martins romaner antyder muligvis, at hans forfatterskab da vist ser meget underholdende og kulørt ud. Der er imidlertid ikke nok smæk for skillingen til, at forfatterskabet bliver rigtig kulørt, og spændingsniveauet er kun højt i få passager – og det er måske en af grundene til, at forfatterskabet er gået helt og aldeles i glemmebogen også populærkulturelt, selv om det blev forsøgt relanceret som billigbogsserie i 1960'erne og 1970'erne i Skandinavien.

I *Den evige længsel* afslører Martin gennem en forfatter sin egen poetik: litteratur uden "psykologisk pilleri" og skrevet

[...] som om bogen var et filmmanuskript med korte afsnit om samtidige hændelser på forskellige steder, med slagord, som bandt stykkerne sammen, og det hele skrevet i nutid, hvorved der kom en vældig fart over teksten og dens inddeling i en række korte begivenheder, med mange replikker og megen handling. (*Den evige længsel*. 1953, 273)¹¹

I hans romaner omsættes den filmiske fremstillingsform til 3-4 små scener i grafisk adskilte blokke på hver side, typisk med kort scenebeskrivelse og 1-2 replikker. Med en anakronisme kan man sige, at en sådan fremstillingsform minder om drejebogen til en tv-soap/miniserie. De korte opstykkede sætninger og scener stiller ikke store krav til læseren, og handlingen skubbes uafbrudt længere fremad. På den led kan læseprocessen måske give mindelser om at se en stærkt handlingsbåret film med lidt romantik og spænding à la 30'erne og 40'ernes mainstream-fortællende Hollywoodfilm.

Et andet gennemgående træk i Martins romaner er deres higen efter melodramatisk excess, der dels kan tage form af en opskruet sentimentalisme (ofte forbundet med optimistisk gå-på-mod), dels tage form af overstyrede konfliktsener.

Sat på spidsen pendler Martins univers mellem på den ene side en maskulin retning med fremvisning af mandfolkedyder: streng arbejdsmoral forbundet med det at skabe noget, let adgang til sexoplevelser og spænding inden for erhvervsliv og ultimativt krigeriske handlinger – og på den anden side melodramatiske rørelser, som traditionelt forbindes med en feminin læserposition, hvilket formentlig har været endnu mere udtalt i 40'erne og 50'erne: en persons indre udvikling, sentimentalisme/optimisme, ømhed, længsel.

Hans Martin i efterkrigstidens danske læsekultur

Til trods for Martins hollandske afsæt er hans romaners position i Danmark ikke et udtryk for en udveksling mellem hollandsk og dansk kultur. Der er snarere tale om en almen europæisk udvidelse af den danske læserhorisont, og heri adskiller Martins romaner sig ikke afgørende fra den øvrige bestsellerlitteraturs engelsk/amerikanske dominans. Martins forfatterskab repræsenterer noget mondænt og moderne og dermed et korrektiv i forhold til såvel samtidens

¹¹ Jf. også Martin, 1940, 14-15 for lignende formuleringer.

danske elite- som populærkultur. I sammenligning med datidens store danske populærlitterære navn, den næsten jævnaldrende Morten Korch (1876-1954), synes Martins forfatterskab at udgøre en modpol. Godt nok deler de kaldsettikkens stærke selvbeherskelse i forhold til arbejdet, men Korch er langt mere orienteret mod småborgerlige landbrugs-, handels- og håndværksforhold, mod en maskulin seksuel renheds- og afholdenhedsopfattelse, mod den patriarkalske familie, slægten og nationen. Heroverfor skaber flere af Martins hovedpersoner sig selv netop ved at gøre op med de begrænsninger, som patriarkalske familieforhold og mindre bysamfund lægger på dem. Der er tale om en maskulin utilpassethed, som fastholder sider af en stærk overjægsreguleret subjektivitet, men som samtidig har et lystfyldt forhold som spiller på en global arena, hvor seksualiteten er frisat. Hertil kommer, at hovedparten af Martins hovedpersoner er stærkt individualistisk orienterede, modsat Korchs orientering mod tradition og slægt.

Når litteratur- og kulturforskere er tilbøjelige til at se Morten Korchs popularitet som et usamtidighedsfænomen i Danmarks forvandling fra et overvejende landbrugs- til et moderne industrisamfund i efterkrigstiden (Andersen, 1977), så kan Hans Martins popularitet måske snarere tilskrives en oversamtidighed, i den forstand at det mondæne og moderne univers i hans romaner tilbyder en "forestillet" global orientering (udlængsel, opbrud), entreprenørbevidsthed, fri seksualmoral og individualisme, som formentlig de færreste danske læsere har kunnet udleve i deres eget liv i 40'erne og 50'erne. Med fare for at gå for vidt kan man sige, at visse karaktertræk hos Martins hovedpersoner ikke er langt fra Anthony Giddens karakteristisk af identitetsdannelsen i senmoderniteten: utilpassethed, opskruet individualisering og globalisering, manglende evne til at knytte sig til andre mennesker og oplevelse af tomhed ("lethed") (jf. Giddens, 1996). I et sådant perspektiv udgør Martins forfatterskab i en dansk sammenhæng et modernitetsorienteret korrektiv til datidens danske populærkultur, f.eks. Morten Korchs og filmfolkekomediens bagudrettede tolkning af det omfattende samfundsmæssige opbrud, Danmark gennemløber i efterkrigstiden. Når forfatterskabet er gået i glemmebogen, skyldes det måske, at den funktion, det har udfyldt, i 1970'erne og 80'erne overtages af internationale tv-soaps/miniserier som *Dallas* (1978-91), *Dollars* (1981-89) og *Tornfuglene* (1983).

Bibliografi

- Andersen, Frantz Smolle m.fl. (1977). *Morten Korch*. Kbh.: Samlerens Forlag.
- Bergman, Kerstin (2013). Genre-Hybridization – a Key to Hyper-bestsellers? *Akademisk kvarter*, vol. 07, Fall.
- Den danske Ungdom* (1951).
- Den gamle elefant 1857-1982*. (1982). Kbh.: Det Schønbergske Forlag.
- Elberling, B.V. og Inger Bruhns (1967). *Læste bøger. Voksnes læsning og biblioteksbenyttelse*. Kbh.: Danmarks Biblioteksskole.
- Giddens, Anthony (1996). *Modernitet og selvidentitet*. Kbh.: Hans Reitzels Forlag.
- Handesten, Lars (2014). *Bestsellere*. Kbh.: Forlaget Spring.
- Hovman, Ole (1950). Skal vi have læsere for enhver pris?. *Bogens Verden* 32. årg., 231-236.
- Kristensen, Sven Møller (1952). Hvad ungdommen læser. *Land og folk* 01.03.
- Kristensen, Tom (1940). En usædvanlig Hollænder. *Politiken* 05.10.

- Larsen, Peter (1982). Bestsellers. Claus Clausen og Carsten Jensen (red.): *litteratur* 83. (pp. 122-124). Kbh.: Tiderne Skifter.
- Martin, Hans (1939). *Tidevand*. Kbh.: Schønbergske Forlag.
- Martin, Hans (1940). *Frigjort*. Kbh.: Schønbergske Forlag.
- Martin, Hans (1940). *Mit Liv i faa Ord*. Kbh.: Schønbergske Forlag.
- Martin, Hans (1950). *Den store dårskab*. Kbh.: Schønbergske Forlag.
- Martin, Hans (1951). *Brænding*. Kbh.: Schønbergske Forlag.
- Martin, Hans (1952). *Højt spil*. Kbh.: Schønbergske Forlag.
- Martin, Hans (1953). *Den evige længsel*. Kbh.: Schønbergske Forlag.
- Martin, Hans (1954). *Marga*. Kbh.: Schønbergske Forlag.
- Martin, Hans (1955). *Den fjerne vej*. Kbh.: Schønbergske Forlag.
- Martin, Hans (1962). *Løvfaldstid*. Kbh.: Schønbergske Forlag.
- Miller, Laura J. (2000). The Best-Seller List as Marketing Tool and Historical Fiction. *Book History*, Vol. 3, 286-304.
- Mortensen, Klaus P. og May Schack (red.) (2006). *Dansk litteraturs historie. 1920-1960*. Kbh.: Gyldendal.
- Mortensen, Klaus P. og May Schack (red.) (2007). *Dansk litteraturs historie. 1960-2000*. Kbh.: Gyldendal.
- Munch-Petersen, Erland (1978). *Romanens århundrede I-II*. Kbh.: Forum.
- Munch-Petersen, Erland (1979). Bestseller-begrebet og masselæsning i mellemkrigstiden. Carl Erik Bay og John Chr. Jørgensen (red.): *Litteratur og samfund i mellemkrigstiden*. (pp. 194-213). Kbh.: Gyldendal.
- Ungdomskommissionen (1951): *Den danske ungdom*. Kbh.: Schultz.

Anmeldelser

- Frigjort: Politiken* 05.10.1940 (Tom Kristensen); *Sorø Amtstidende* 11.10.1940 (Knud Nielsen); *Bogens Verden* 1940:362 (E.S.P.).
- Den store dårskab: Aarhus Stiftstidende* (Georg Andrésen) (optrykt i *Bog-Anmelderen* 1950:154).
- Højt spil: Politiken* 05.11.1952 (Gudmund Roger-Henrichsen).
- Ambolten: Bogens Verden* 1956:371 (J.Cl. [Jørgen Claudi]).

Biographical note

Ulrik Lehrmann, Associate Professor in Danish literature, The Department for the Study of Culture, University of Southern Denmark, Odense (lehrmann@sdu.dk). My research published in books and numerous articles is focused on subjects concerning the Danish history of literature, media and culture 1860-1960. In 2016 I published a book on Danish crime journalism in a historical and literary perspective, *Den daglige mordforsyning. Kriminalitet, journalistik og litteratur* (2016).